

## Zorgend vaderschap

Allerlei kwesties die verband houden met de positie van de vader in het gezinsleven en zijn relatie tot de kinderen passeren week in week uit de media, het publieke forum waarop het privé-leven wordt geëta-leerd en van commentaar voorzien. Uit deze belangstelling blijkt dat de positie van de vader als de kostwinner die op afstand zijn kinderen opvoedt niet meer onomstreden is maar openbaar bediscussieerd wordt. Een cruciale vraag daarbij is: waarom zorgen veel vaders nog steeds niet (gedeeltelijk) zelf voor de kinderen en waarom doet een aantal vaders dat ondertussen wel? In een in 1991 gestart onderzoek getiteld 'De (on)mogelijkheden van het zorgend vaderschap', waarvan we hieronder de eerste resultaten presenteren, staat deze vraag centraal.

Het zorgen door vaders is in het recente verleden vanuit verschillen-de perspectieven belicht: de machtsverhouding tussen de seksen, de emotionele weerstand van vrouwen om de zorg over te dragen, de in-komensverschillen tussen man en vrouw, en de vaardigheden die vrou-wen en mannen kunnen ontlenen aan hun opvoeding. Hier zullen we vooral aandacht besteden aan de relatie tussen de mogelijkheden van beide ouders op de arbeidsmarkt en de betekenis die vaders hechten aan de mannelijke gender-identiteit.

Nu, althans in de publieke opinie, de contouren van wat mannelijk gedrag is en mannelijke eigenschappen zijn, beginnen te vervagen, vrouwen zodanig opgeleid zijn dat een groot aantal van hen in staat is om tenminste de kost mee te verdienen en ook op het politieke toneel de verhouding tussen zorg en arbeid een thema is geworden, is de vraag aan de orde in hoeverre vaders zelf bevattelijk zijn voor alterna-tieve modellen van mannelijkheid, speciaal met betrekking tot het eigen leven. De opvattingen over mannelijk gedrag zijn aan het veranderen maar in hoeverre heeft dat gevolgen voor het dagelijks leven van va-ders? In hoeverre zoeken zij zelf naar een nieuwe verhouding tussen kostwinnen en zorgen en welke motieven hebben ze om van het tot voor kort geldende 'kostwinner-model' af te wijken?

De verhouding tussen de mogelijkheden van beide ouders op de arbeidsmarkt zou, met het oog op het gezinsinkomen, een motief kunnen zijn voor het terugbrengen van de arbeidstijd van de vader. De vraag is of dat ook gevolgen heeft voor de tijd die hij aan de zorg voor kinderen en huishouden besteedt. Of spelen opvattingen over wat 'des mans' is nog steeds een grotere rol bij de totstandkoming van de verhouding tussen zorg en arbeid door vaders?

## Andere feiten, andere vragen

Veranderingen in het vaderschap hebben hun weerslag gehad op het onderzoek naar de positie van vaders in het gezin, naar de ervaringen van mannen met het vaderschap en naar hun motieven om een deel van de zorg op zich te nemen. In diverse onderzoeken staan de gedragsveranderingen van vaders centraal, men tracht te begrijpen waarom vaders zich in toenemende mate publiekelijk met baby's op de buik vertonen en of ze daarbij 'last' hebben van hun eigen visie op mannelijkheid of van die van anderen.

Op het snijvlak van economie en sociologie wordt de *new home economics* benadering al enige tijd gehanteerd om te verklaren waarom sommige vaders gaan deelnemen aan de zorg voor kinderen en het huishouden en waarom anderen dat niet doen. Het proefschrift *Arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen* van Van der Lippe (1992) is een recent voorbeeld daarvan. Het uitgangspunt van deze benadering is dat mannen en vrouwen die gezamenlijk een huishouden voeren hun tijd en geld zo efficiënt mogelijk willen besteden en dus hun taakverdeling zo arrangeren dat die het meeste rendement oplevert. De veronderstelling is dat vaders en moeders over de taakverdeling onderhandelen, dat ze in die onderhandelingen rationele keuzes maken en daarbij zowel rekening houden met hun eigen belangen als met hun gezamenlijk belang, oftewel het belang van het gezinsleven. In moderne relaties lijkt inderdaad steeds meer onderhandeld te worden over allerlei aspecten van de relatie; het huishouden, het werk buitenshuis, de opvoeding van de kinderen, de seksualiteit en de relaties met anderen buiten het paar of het gezin, niets van dat al blijft buiten het overleg (Van der Avort 1987). Dat wil echter nog niet zeggen dat de veronderstellingen van de *new home economics* zonder meer hout snij-

den. Tegen deze benadering zijn een aantal fundamentele tegenwerpingen te maken (zie ook Sen 1990). Het eerste bezwaar is de dif-fuusheid van het begrip 'rationele keuze'. Allereerst is 'keuze' een moeilijk af te bakenen begrip, in het bijzonder als het gaat om zulke aan verandering onderhevig zijnde processen als de taakverdeling van ouders. We kunnen hier niet uitgaan van 'vrije individuen', mannen en vrouwen die ongeacht de culturele context, vigerende beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid en maatschappelijke normen over vader- en moederschap, hun keuzes maken. Derhalve is de grens tussen de individuele keuze en de sociale conventie moeilijk te bepalen. Hoewel soms in onderzoeken, die gebaseerd zijn op deze benadering, normatieve invloeden wel verdisconteerd worden (bij Van der Lippe als de 'behoefte aan sociale erkenning' en 'de doelstelling van een partner binnen een relatie'), vormen sociaal-culturele aspecten, of de veranderingen daarin, geen expliciet onderdeel van het model. De term 'ratio-neel' lijdt aan hetzelfde euvel. De veronderstelling is dat gedrag rationeel is als het is gebaseerd op een kosten-baten-analyse van het eigenbelang en het gezamenlijk belang. Maar soms vallen beide samen en soms zijn beide onverenigbaar. De vraag blijft wat in het laatste geval de doorslag geeft, rationeel gedrag van een van beide partijen danwel macht, gewoonte of de lieve vrede? Daarbij komt dat emoties, vertekende percepties van het eigen en het gezamenlijk belang, psychi-sche behoeften aan bevestiging, het versterken van het eigen zelfbeeld etc. ook hun, soms niet onbelangrijke, rol opeisen. In de theorie van de *new home economics* is ofwel voor zulke psychische factoren geen plaats, ofwel worden ook zulke psychische factoren gereduceerd tot aspecten van de rationele kosten-baten-analyse. De ambivalentie van de *new home economics* benadering, die enerzijds lijkt uit te gaan van een economisch, dat wil zeggen, rationeel mensbeeld, maar die anderzijds vaag blijft als het gaat om de grenzen van haar centrale begrippen, rationaliteit en keuze, geeft aanleiding om er niet zonder meer van uit te gaan dat zoiets precairs als de taakverdeling tussen ouders slechts op basis van calculatie gestalte krijgt. Bovendien geldt het bezwaar dat de *new home economics* benadering niet goed uit de voeten kan met het gegeven dat de betekenis die toegekend wordt aan de activiteiten waar-op het model betrekking heeft, de zorg thuis en de betaalde arbeid, nauw verbonden is met vrouwelijkheid respectievelijk mannelijkheid. Ook voor het inzicht dat mannen en vrouwen individuen zijn met een

gender-specifieke identiteit en een daaraan gerelateerd zelfbeeld en dus niet zonder meer 'activiteitje kunnen wisselen' bestaat weinig aandacht. De veronderstelling dat arbeid en zorg doelmatig en rationeel verdeeld kunnen worden over man en vrouw berust op de veronderstelling dat beide activiteiten eenzelfde maatschappelijke waardering kennen en eenzelfde betekenis hebben voor man en vrouw. Als dat zo zou zijn, zou de taakverdeling van een paar inderdaad het resultaat kunnen zijn van een rationele keuze op basis van beider 'verdien-capaciteiten'.

Onderzoeksresultaten laten echter zien dat dat niet opgaat. Weliswaar vond Russell (1983) in een Australisch onderzoek naar tweeverdieners dat mannen die echtgenotes hebben met een hogere opleiding en een baan met meer status, meer in de zorg participeren, maar Hochschild (1989) concludeert dat ook het omgekeerde het geval kan zijn; naarmate de vrouwen in haar onderzoek een hogere financiële status bereikten dan hun echtgenoten, namen deze mannen minder deel aan de zorgtaken thuis, volgens Hochschild omwille van hun mannelijk zelfbeeld. Wheelock (1990) vindt in een Schots onderzoek naar de huishoudelijke taakverdeling in gezinnen waarvan de man werkloos is en de vrouw (parttime) buitenshuis werkt, geen verband tussen de tijdsbesteding van mannen in de zorg en de verdeling van arbeid buitenshuis tussen man en vrouw. En ten slotte wijst ook Van der Lippe er op dat alleen de vrouwelijke arbeidsparticipatie sterk elastisch is en gerelateerd is aan het hebben van kinderen en de mogelijkheden van vrouwen op de arbeidsmarkt. De mannelijke arbeidsparticipatie is in sterke mate inelastisch. Van Doorne-Huiskens neemt in haar oratie dan ook afstand van deze benadering door te stellen: 'Onderzoeksbevindingen die laten zien dat ook in huishoudens waarin mannen en vrouwen in principe dezelfde verdien Capaciteiten hebben ongelijke taakverdelingen bestaan, doen vermoeden dat er meer aan de hand is dan een eenvoudige afweging van tijd en geld alleen' (1992, 14).

Zorg en arbeid blijken geen communicerende vaten te zijn, activiteiten die door mannen en vrouwen willekeurig gedeeld of verdeeld worden al naar gelang van ieders capaciteiten en mogelijkheden. Het is van belang in onderzoek naar de combinatie van zorg en arbeid door vaders rekening te houden met het gender-specifieke karakter van deze activiteiten en de verschillende betekenissen die ze voor man en vrouw kunnen hebben. Het lijkt er op dat vrouwen zich gemakkelijker toegang verschaffen tot de arbeid dan mannen tot de zorg. Wellicht hangt dat

samen met de betekenis die zorg en arbeid hebben voor de gender-identiteit van individuele mannen en vrouwen. Voor het hieronder te bespreken onderzoek betekent het dat we vooral letten op de plaats die beide activiteiten innemen in het zelfbeeld van vaders. Wat betekent de arbeid in het algemeen en het kostwinnerschap in het bijzonder voor vaders, in hoeverre zijn het aspecten die verbonden zijn met de mannelijke identiteit en in hoeverre is binnen de mannelijke identiteit ook ruimte om te zorgen?

Onderzoeken die zich op deze vragen baseren zijn vooral te vinden op het snijvlak van sociologie en psychologie. Vanuit een machtstheoretische benadering (Komter 1985) wordt aannemelijk gemaakt dat veranderingen in de taakverdeling tussen mannen en vrouwen belemmerd worden omdat mannen baat hebben bij het handhaven van de huidige situatie (veel werken en weinig zorgen) en om dat te realiseren bepaalde machtsmechanismen hanteren. Bovendien blijken strategieën die verandering beogen moeizamer te verlopen dan strategieën die gericht zijn op het handhaven van de bestaande situatie. Ook kunnen mannen gebruik maken van de hogere maatschappelijke status die hun sekse heeft in vergelijking met die van vrouwen. Mannen kunnen aan die hogere status meer zelfwaardering dan vrouwen ontleen en bovendien blijken vrouwen veel waardering en respect op te brengen voor de arbeid van de man (Knijn 1987; 1991a). Dit verschaft mannen de macht en het zelfvertrouwen om zich adequaat te verzetten tegen de door vrouwen gewenste veranderingen in de verdeling van zorg en arbeid. In onderhandelingen tussen vaders en moeders over de zorg voor kinderen blijkt dat de moeders genoeg nemen met een toezegging van hun partners om meer voor de kinderen te zorgen en niet zover gaan dat ze ook een feitelijke bijdrage in de zorg eisen. Ze nemen genoeg met een 'eerlijke verdeling' in plaats van met een 'gelijke verdeling' omdat ze het kostwinnerschap van hun man niet aan de orde willen of durven stellen (Backett 1982; 1987).

Het probleem met deze benadering is echter dat ze wel aannemelijk maakt dat vaders en moeders niet of slechts moeizaam komen tot een herverdeling van zorg en arbeid, maar niet kunnen verklaren waarom er desalniettemin veranderingen plaatsvinden, ook al gaat het sommigen te langzaam. Sociaal-culturele veranderingen, ook in individueel gedrag, blijven buiten beschouwing. Dat komt vooral doordat zowel het machtsbegrip als de aard van de gender-identiteiten van man en vrouw,

opgevat als de status van de seksen en de zelfwaardering van man en vrouw, te statisch worden gehanteerd. Want hoe moeten we vaders begrijpen die wel een bijdrage leveren aan de zorg voor kinderen en/of huishouden? Doen zij dat omdat ze een partner hebben die meer macht heeft en in onderhandelingen haar eisen kan realiseren? Waaraan ontleenen deze vrouwelijke partners dan hun macht, welke middelen hebben zij om hun lagere vrouwelijke status niet als belemmerend in de onderhandelingen te ervaren en over welke machtsmechanismen beschikken zij? Het begrip 'gender-strategie' kan hier houvast bieden. Hochschild (1989) introduceert deze term om de verschillende vormen van gedrag en handelingen samen te vatten waarmee mannen en vrouwen anticiperen op veranderende omstandigheden die raken aan de gender-identiteit, zoals bijvoorbeeld het buitenshuis gaan werken van de vrouw. (Hochschild 1989, Knijn 1990) Als zulke omstandigheden veranderen zijn verschillende reacties mogelijk. Soms verzetten zowel vrouwen als mannen zich tegen veranderingen in hun gender-identiteit. De moeders die buitenshuis werken blijven uitdrukkelijk 'vrouwelijk' gedrag vertonen en raken zodoende onvermijdelijk overbelast. De vaders die een deel van de zorg overnemen, blijven hechten aan 'mannelijk' gedrag. In beide gevallen zijn vooral de vrouwen ontevreden over hun partner. Soms ook veranderen zowel mannen als vrouwen aspecten van hun gender-identiteit als de omstandigheden veranderen; mannen gaan meer en vrouwen minder zorgen zonder dat ze dit ervaren als een inbreuk op hun 'geseksueerde ego-ideaal'.<sup>1</sup> Ze blijven zich man of vrouw voelen maar de invulling van mannelijkheid en vrouwelijkheid wordt opgerekt. Zulke mannen en vrouwen kennen geen rigide grenzen in hun gender-identiteit. Soms probeert men de eigen gender-identiteit krampachtig te handhaven en toch te voldoen aan de taken die uit de veranderende omstandigheden voortvloeien. Een mooi voorbeeld daarvan is het door Hochschild beschreven echtpaar waarvan de vrouw de hulp van haar man in het huishouden nodig heeft om haar baan te kunnen blijven uitoefenen. Ze doet zich in de keuken zwak en hulpeloos voor om haar man te bewegen het eten te koken. Hij beantwoordt dit 'vrouwelijk' gedrag met typisch 'mannelijk'

---

<sup>1</sup> Het begrip 'geseksueerde ego-ideaal' is afkomstig van Arlie Hochschild. Zij duidt daarmee op dat deel van het ego-ideaal dat de gender-identiteit bevat. Andere aspecten van het ego-ideaal zijn bijvoorbeeld etniciteit, milieu van afkomst, politieke of beroepsidentiteit, nationaliteit (Hochschild 1989).



gedrag; als een ware sterke beschermer neemt hij potten en pannen van haar over.

De hier besproken benaderingen benadrukken alle de complexiteit van de relatie tussen taakverdeling en gender-identiteit; ons interesseert vooral de relatie tussen de taken die men op zich neemt, de identificatie met die taken en de betekenis daarvan voor het zelfbeeld dat voor een deel gebaseerd is op gender-identiteit. Hier is aan de orde wat Brinkgreve in haar oratie stelde: mensen kunnen zich conformeren aan veranderende sociaal-culturele normen ten opzichte van de taakverdeling tussen man en vrouw, kunnen volgens die normen hun leven gaan inrichten maar daar uiteindelijk toch problemen mee krijgen omdat hun emotionele habitus niet strookt met die normen en praktijken (Brinkgreve 1989). Brinkgreve had het in de eerste plaats over vrouwen. Wij vermoeden echter dat dit mechanisme in minstens even sterke mate voor mannen opgaat en vooral van doen heeft met de kwetsbaarheid van de mannelijke gender-identiteit. Mannen hebben immers, zoals in bovengenoemde onderzoeken naar voren komt, veel meer te verliezen bij een herziening van de taakverdeling. Hier zijn status, macht en zelfbeeld in het geding en de vraag is of verhoging van het gezamenlijke inkomen en de tevredenheid over het in praktijk brengen van nieuwe normen daarvoor voldoende compensatie bieden.

De omstredenheid van de mannelijke gender-identiteit is het onderwerp van een volgende type benaderingen van de veranderingen in het vaderschap. Met name Pleck (1981) heeft hiervoor de basis gelegd. Hij ontwikkelde een model waarin de beperkingen van de voorgeschreven mannelijke gender-identiteit voor de ontwikkeling van jongens tot mannen uitgelegd worden. Pleck brengt deze beperkingen samen in het *Sex Role Strain* paradigma waarin hij in tien proposities samenvat welke de psychisch nadelige gevolgen kunnen zijn van een te strikte omschrijving van gender-rollen en identiteiten. Hij concludeert dat de voorgeschreven mannelijke gender-rollen ook door mannen zelf als te strikt ervaren worden; veel mannen ervaren dat ze zich buiten de oevers ervan begeven. Bovendien blijken de regels voor de mannelijke gender-identiteit inconsistent en psychisch dysfunctioneel te zijn; mannen mogen niet emotioneel zijn, maar moeten wel tonen dat ze van hun naasten houden, er wordt van hen rationeel maar ook inlevend gedrag verwacht, ze moeten zich 'beheersen' maar ook 'laten gaan', 'zich distantiëren' maar ook 'opgaan in interpersoonlijke relaties'.

Tegelijkertijd leidt overtreding van wat in bepaalde circuits onder mannelijk gedrag verstaan wordt tot sociale veroordeling en psychische verwarring; mannen worden al snel als mietje, softie of gigolo beschouwd of ze vrezen zo beschouwd te worden. Ter voorkoming van zo'n karakterisering neigen mannen tot overaanpassing en overcompensatie. Jackson (1983) en Lewis (1986) die beide een longitudinaal onderzoek deden onder vaders van jonge kinderen in Engeland, besteden aandacht aan de spanning die tengevolge van deze ontwikkelingen ontstaan bij mannen die vader worden. Lewis constateert een soort 'perplexed bewilderment' bij deze jonge vaders. Hun 'verbijsterde verwarring' heeft volgens hem vooral te maken met de contradicties van het nieuwe vaderschap; van vaders wordt aan de ene kant verwacht dat ze een bijdrage leveren aan de zorg voor het kind en aan de andere kant dat ze veel tijd en energie in hun baan stoppen omdat ze nu een gezin moeten onderhouden. Met name het verlaten van het kostwinnerschap zou door mannen ervaren worden als een te grote overtreding van de regels van de manelijkheid. Bovendien laten zowel Lewis als Jackson zien dat jonge vaders de verzorging van kinderen uit de weg gaan omdat ze zich in die taken onzeker voelen en ook onzekerheid tonen past bij niet bij manelijkheid.

### **De (on) mogelijkheden van het zorgend vaderschap**

In het onderstaande zullen we vanuit het perspectief van de bovenbeschreven verwevenheid van taakverdeling en gender-identiteit een deel van de resultaten van het onderzoek 'de (on)mogelijkheden van het zorgend vaderschap' bespreken. Het gaat hier om een eerste exploratie van de wijze waarop de mannelijke gender-identiteit verbonden is met de ideeën van vaders over kostwinnerschap en zorg. Anders dan de rationele keuze theorie veronderstelt, gaan we ervan uit dat het opgeven van het kostwinnerschap en het op zich nemen van een essentieel deel van de zorgtaken voor vaders problematisch is, ook al zou dat materieel voordelig zijn. We veronderstellen dat vaders niet zonder meer (een deel van) hun arbeid zullen inleveren als hun partner in staat is meer te verdienen of een beter arbeidsperspectief heeft dan zijzelf. Omdat de arbeid buitenshuis een symbolische waarde heeft, in de vorm van status, macht en inkomen, en gerelateerd is aan manelijkheid, en



omdat zorgen vooral geassocieerd wordt met vrouwelijkheid, zullen vaders in hun afwegingen om te gaan werken of zorgen zich niet zonder meer los kunnen maken van de gender-typeringen van deze activiteiten. We vermoeden dat in deze afwegingen de gender-specifieke betekenis van de arbeid, het kostwinnerschap en de zorg voor kinderen en huishouden minstens zo'n grote rol zullen spelen als het financiële voordeel dat kan voortvloeien uit een rationele beslissing over de verdeling van werken en zorgen. Dankzij het feit dat ook mannen aan het onderzoek deelnemen die wel gedeeltelijk of zelfs helemaal voor de kinderen zorgen, kunnen we een vergelijking maken tussen de betekenis die de betaalde arbeid en de zorg voor verschillende soorten vaders heeft.

### **Werkers, overactieven, combi's, minimalen en zorgers**

In het onderzoek zijn 80 vaders van kinderen jonger dan twaalf jaar geïnterviewd. Deze vaders verschillen onderling wat betreft opleidingsniveau en de mate waarin ze buitenshuis werken en deelnemen aan de zorg. De mate waarin ze buitenshuis werken is vastgesteld op basis van hun officiële werkweek, de mate waarin ze deelnemen aan de zorg thuis is in eerste instantie vastgesteld op basis van het aantal uren dat ze gemiddeld per week besteden aan twee soorten zorg voor kinderen, namelijk a) de lichamelijke verzorging van kinderen (zoals eten geven, verschonen, wassen, naar de w.c. helpen) en b) de pedagogische zorg voor kinderen (zoals voorlezen, spelletjes doen, helpen bij het huiswerk, zingen, sporten). Op basis van deze twee activiteiten zijn de vaders ingedeeld in vijf typen; de werkers, zorgers, combi's, minimalen en overactieven. In tweede instantie zijn we nagegaan in hoeverre deze vijf typen vaders ook van elkaar verschillen wat betreft de bijdrage die ze leveren aan het huishoudelijk werk. Vooraf willen we nog opmerken dat we vooral geïnteresseerd zijn in de wijze waarop en de mate waarin de vaders werk buitenshuis en de zorg thuis willen en kunnen combineren. De verdeling van deze activiteiten tussen beide partners is wel aan de orde maar staat in dit artikel niet centraal.

## De werkers

Dit zijn de vaders die nagenoeg full-time buitenshuis werken en nauwelijks een bijdrage leveren aan de zorg voor de kinderen, dat wil zeggen per week niet meer dan 20 uur besteden aan de zorg voor kinderen. Deze groep komt het meest overeen met het merendeel van de Nederlandse vaders van jonge kinderen (Hooghiemstra & Niphuis-Nell 1993). In het onderzoek behoren 31 vaders tot deze categorie. De werkers zijn gemiddeld iets hoger opgeleid dan hun partner en hebben duidelijk een hoger beroepsniveau dan zij. De vrouwen die samenleven met deze werkers werken van alle vrouwen gemiddeld het geringste aantal uren buitenshuis. Alleen al op basis van deze gegevens kunnen we vermoeden dat niet uitsluitend een afweging tussen zijn en haar potentiële verdien Capaciteiten heeft geleid tot de geringe bijdrage van de vader aan de zorg voor de kinderen. Hieronder zal blijken dat een dergelijke afweging inderdaad maar een deel van het verhaal is.

Wegens de opvallende verschillen die er zijn tussen de verschillende opleidingscategorieën bespreken we hier deze vaders gegroepeerd naar opleidingsniveau.

### *De werkers met een laag opleidingsniveau (N=11)*

Een eerste bijzonderheid van deze groep vaders is dat een groot deel van hen 'per ongeluk' of soms ook ongewenst vader zijn. Zij hebben niet uitdrukkelijk gekozen voor het vaderschap, maar werden er door de onvoorziene zwangerschap van hun vriendin/echtgenote mee geconfronteerd. En zoals ze niet voor het kind gekozen hebben kiezen ze ook niet voor de zorg voor het kind. Want hoewel enkele van deze vaders zeggen waarschijnlijk wel mogelijkheden te hebben om part-time te gaan werken, en de partners van enkelen van hen full-time werken, hechten deze vaders veel waarde aan het kostwinnerschap. Ze willen vooral geen uitzondering vormen op wat in hun omgeving als normaal beschouwd wordt en wat zij zelf ook als normaal ervaren. Het vasthouden aan het kostwinnerschap komt bij hen vooral voort uit conformisme:

'Als alle mannen thuis zouden zijn en jij als enigste die gaat werken, dan wordt het natuurlijk gekker (...)'

Voorzover deze vaders wel overwegen om minder uur te gaan werken is dat met het oog op het kunnen uitoefenen van eigen hobbies:

‘Ik zou de helft, 20 uur willen werken. En de rest invullen met sport en muziek.’

De overweging om minder te gaan werken vanwege de zorg voor de kinderen wordt door deze vaders (op één na) uitdrukkelijk verworpen. Zo ziet een van de vaders het parttime gaan werken als mogelijkheid nu de kinderen wat minder zorg nodig hebben:

‘Ja, ik wil best wel parttime werken. Nu de kinderen wat groter worden wordt het al ietsje makkelijker. Je hoeft er niet constant meer bij te staan.’

Dat deze vaders de zorg liefst zoveel mogelijk vermijden blijkt uit veel interviews. Men zegt, op een uitzondering na, dat men het zorgende werk niet goed kan, er geen zin in heeft, het al snel schoon genoeg vindt en zich wat dat betreft niet onder druk te laten zetten. Enige trots klinkt door in de woorden van de vader die zegt weinig in het huishouden te doen en vervolgt met:

‘De meeste vrouwen zeggen tegen hun man "die doet meer dan jij thuis" en zo krijgen ze hun man aan het werk.’

### *De werkers met een middelbare opleiding (N=11)*

De vaders in deze groep hechten sterk aan hun werk buitenshuis, ze zijn zeer ambitieus in hun werk, maken lange werkweken en zouden zich niet kunnen voorstellen dat zij zonder een baan buitenshuis door het leven zouden moeten. Het kunnen mislopen van een promotie in het werk is een van de argumenten om niet te delen in de zorg thuis. Een andere is dat het delen van de zorg, zelfs al gebeurt dat tijdelijk, verwarrend kan zijn:

‘Een collega van mij heeft ouderschapsverlof gehad, een halve week werken en de andere helft thuis. Dat moest hij weer leren; een hele week werken, al die naweën die heeft hij eigenlijk nu nog. Dat hoor je, dat zie je ook gebeuren. Dat je dingen niet uit handen moet geven.’

Hoewel de meeste van deze vaders parttime zouden kunnen gaan werken, staat hun gehechtheid aan het werk en hun ambities dit in de weg.

Zij worstelen ook met de vraag hoe te reageren op de nieuwe normen met betrekking tot het ouderschap en met de verlangens van hun vrouw buitenshuis te gaan werken. Over het algemeen komt hun oplossing voor dat probleem neer op 'zij mag wel gaan werken als ik er maar geen last van heb', wat ook vertaald zou kunnen worden met: 'als ik en de kinderen maar goed verzorgd worden'. Deze vaders hechten behalve aan hun baan buitenshuis veel waarde aan het zorgend thuismoederschap. Dit wordt op verschillende manieren verwoord. Soms kiest men een bevoogdende toon; 'zij moet toch uitrusten van de bevalling, dat is toch een hele gebeurtenis' of 'van het moederschap moet je toch een beetje genieten'. Anderen hebben meer druk moeten uitoefenen:

'Ik moest mijn vrouw overhalen om te stoppen. Die werkte toentertijd volledig. Toen mijn dochter werd geboren hadden wij gelijk al afgesproken "jij (mijn vrouw) stopt met werken en blijft thuis". Dat heeft ze toen naar volle tevredenheid gedaan.'

Ook deze vaders vermijden de zorg zoveel mogelijk. Ze doen soms een beroep op hun drukke (zelfgekozen) baan, maar soms blijkt hun ambivalentie. Ze beseffen dat het 'gelijk delen' tegenwoordig een norm is, maar proberen zichzelf voorlopig nog buiten schot te houden:

'Ik zou dus, dat is dus moeilijk, liever willen dat ik er meer tijd in kon steken, maar het is de vraag of ik dat ook zou willen.'

en:

'Ik vind dat het huishoudelijk werk gedaan moet worden, maar om dat de hele week te doen, dat zal ik niet stimuleren.'

Ook sommige van de door Hochschild besproken vertragingstechnieken zijn Nederlandse vaders niet vreemd:

'Maar ik heb me ook achterlijk gehouden. Dan gaat de bui vanzelf over. Als je gewoon net doet alsof je het niet ziet, dat is toch gemakkelijk.'

en:

'Als ik onder de douche sta doe ik meestal even het sanitair.'

### *De werkers met een hoge opleiding (N=9)*

De vaders uit deze categorie zijn te onderscheiden in enerzijds vaders die heel sterk hechten aan hun baan buitenshuis, en anderzijds de vaders die geëmancipeerde opvattingen hebben en van mening zijn dat hun betrokkenheid bij de zorg voor de kinderen zowel voor henzelf als voor hun kinderen van belang is. De houding van beide categorieën vaders ten opzichte van het belang van een baan en van het kostwinnerschap loopt dan ook heel sterk uiteen.

De eerste groep is sterk op het werk gericht. Ze maken werkweken van 50 tot 70 uur en zijn daar heel tevreden over. Werk betekent voor hen status, het versterkt hun gevoel van eigenwaarde, en ze hechten veel betekenis aan het feit dat de inkomsten navenant zijn. Ze zijn heel bevreesd, dat vermindering van de omvang van hun baan ook vermindering van de kwaliteit van hun werk zal meebrengen. De eenzijdige oriëntatie van deze vaders op hun werk wordt nog eens onderstreept door de wijze waarop ze denken over de zorg voor kinderen en huishouden; dat zijn activiteiten die ten koste van alles vermeden moeten worden. De moeders van hun kinderen 'mogen' wel werken 'als het maar niet gaat wringen' en 'de vrouw dient als vanzelfsprekend haar werktijden aan te passen aan de kinderen'. Deze vaders blijken geen boodschap te hebben aan veranderende normen die er voor pleiten dat vaders meer voor de kinderen zorgen. Wars van elke trend in die richting legt een vader uit:

'Nee, absoluut niet parttime werken. Ik weet niet, het lijkt me niks. Trouwens dan zou ik ook te veel met de baby moeten doen. Ik heb een leuke baby, werkelijk waar, maar ik vind het leuk als mijn vrouw erbij is. Dat vind ik veel gemakkelijker.'

Tegendraads of onzeker? In ieder geval een vader die zich sterk identificeert met zijn baan buitenshuis en het idee dat hij alleen voor de baby zou moeten zorgen ver van zich af werpt.

De vaders die wel waarde hechten aan het leveren van een aandeel in de zorg voor de kinderen hebben hun werkweek enigszins gereduceerd tot vier dagen per week en bovendien hebben ze allen de mogelijkheid om hun werkweken flexibel in te delen. Deze vaders relativeren de betekenis van de betaalde arbeid, maar erkennen tegelijkertijd dat het in hun arbeidssituatie niet op prijs gesteld wordt dat zij afwijken van

het mannelijke arbeidspatroon. De aanpassing aan de eisen van hun arbeidssituatie lijkt niet gebaseerd te zijn op conformisme, maar op het willen vermijden van twee samenhangende negatieve gevolgen van ‘onvolledig werknemerschap’, een verslechtering van hun positie en sociale stigmatisering. Een vader vat dat als volgt samen:

‘Het werkt gewoon negatief. Dat je in de arbeidssituatie vaak voor minder vol wordt aangezien. Als je bij ons parttime werkt maak je gewoon wat minder kans op promotie.’

Met het op zich nemen van zorgtaken hebben deze vaders geen moeite, ze nemen zelf initiatieven en streven naar een gelijkwaardige verdeling van de zorg thuis of zijn ontevreden als dat niet lukt. Wel hebben deze vaders twijfels over hun vaardigheden op zorggebied, ze zeggen niet te kunnen voldoen aan de normen die hun vrouw met betrekking tot het huishouden heeft, en de neiging om zich aan bepaalde zorgtaken te onttrekken is hun niet vreemd:

‘Ik denk dat ik wat minder tot in de details ben dan mijn vrouw als het bijvoorbeeld gaat om het schoonmaken van de keuken.’

Hoewel bij sommige full-time werkende vaders enige ambivalentie te bespeuren is ten aanzien van de combinatie van arbeid en zorg, geven de meeste van deze vaders sterk de voorkeur aan het handhaven van hun volledige werkweek en vooral aan het vermijden van de zorg voor kinderen en huishouden. Het feit dat deze vaders betere kansen op de arbeidsmarkt hebben dan hun partner blijkt hiervoor slechts gedeeltelijk een verklaring te bieden. Uit het bovenstaande komt naar voren dat de rationele keuze voor het kostwinnerschap krachtig wordt ondersteund door conformisme aan normen van mannelijkheid, door het niet uit de toon willen vallen in de arbeidssituatie, door gehechtheid aan de status van kostwinner en in opvallende mate door een absolute afwijzing van zorgverantwoordelijkheid in het gezin.

## **De overactieven**

Deze vaders die we ‘de overactieven’ hebben genoemd, combineren een nagenoeg volledige werkweek met een grote bijdrage aan de zorg



voor de kinderen en het huishouden (> 20 uur per week). Het gaat hier om de hoogst opgeleide mannen uit de hele onderzoeksgroep en ook het opleidingsniveau van hun vrouw is redelijk hoog. Opvallend is wel dat deze vrouwen weliswaar gemiddeld meer uren buitenshuis werken dan de vrouwen van de werkers maar toch geen omvangrijke banen hebben. Beide partners combineren arbeid en zorg en besteden aan beide activiteiten relatief veel tijd. Men verdient derhalve een meer dan gemiddeld inkomen. Daarnaast wordt door beide partners veel tijd aan het gezin besteed. Wat beweegt deze vaders? Kenmerkend voor hen is hun dubbele ambitie, ze willen goed zijn in alles wat ze doen en dat betreft zowel hun baan als de verzorging van hun kinderen. Deze vaders vormen het equivalent van wat we tegenwoordig 'supermoeders' noemen, het zijn de 'supervaders'. De ingrediënten voor dit overactief vaderschap bestaan uit een neiging tot perfectionisme in het werk, een sterke oriëntatie op het gezin (men wil het liefst de kinderen in huiselijke kring in plaats van op een kinderdagverblijf grootbrengen), een behoefte aan een hoge materiële welvaart en een sterke gelijkheidsideologie. In het licht van deze combinatie zoekt men naar een gunstige balans tussen zorgen en werken en naar een evenwichtige relatie met de vrouwelijke partner. Typerende uitspraken voor deze categorie vaders zijn:

'De verhouding maakt mij niet uit (de verdeling van arbeid en zorg over vader en moeder; de auteurs) als het totale resultaat maar ongeveer gelijk is. Het grootste voordeel is dat er geld binnenkomt waarmee je kunt leven. Verder maakt het mij niet uit wie hoeveel verdient.'

en:

'Als ik zin heb om met mijn dochter naar het park te gaan kan dat gewoon. Het betekent meestal wel dat ik 's nachts een uurtje langer doorga.'

Toch geven ook deze vaders aan een 'zwakke plek' te hebben, de zorg en de verantwoordelijkheid die ze voor de kinderen hebben zet zich niet door in de zorg en verantwoordelijkheid voor het gezamenlijke huishouden. Dat type zorg lijkt nog een brug te ver. Een deel van deze vaders staat niet stil bij dit type zorg, ze concentreren zich op het belang van de zorg voor de kinderen. De anderen realiseren zich de noodzaak van het huishouden maar zeggen deze vorm van zorg uit

lijfsbehoud te vermijden. In hun overbezette leven hanteren ze een hiërarchische ordening van de zorgtaken; de zorg voor kinderen wordt hoger gewaardeerd dan de huishoudelijke zorg. 'Liever met mijn dochtertje gaan spelen dan nog eerst voor het eten te moeten zorgen'. Vervolgens brengen ze een hiërarchie in de huishoudelijke zorg zelf aan; het huishouden wordt onderscheiden van het 'zuiver' huishouden dat als laagste geprioriteerd is: ramen lappen, dweilen en stofzuigen. Zulke onderscheidingen categoriseren en prioriteren de zorg en lijken een ladder te vormen waarlangs men niet te ver wil afdalen.

De overactieve vaders combineren een omvangrijke werkweek met een omvangrijke bijdrage aan de zorg voor de kinderen en een geringe bijdrage aan de zorg voor het huishouden. Betrokkenheid en verantwoordelijkheidsgevoel lijken samen met een stevige ambitie ten aanzien van het werk doorslaggevende factoren te zijn voor deze combinatie. Opvallend is wel dat ook deze vaders een gebied reserveren dat ze liever niet betreden; de huishoudelijke zorg past (nog) niet in het gebied waarvoor men zich verantwoordelijk houdt.

## **De combi's**

Deze categorie vaders combineert evenals de overactieven zorg met arbeid, maar dan zodanig dat de uren die ze aan de combinatie besteden een werkweek van ongeveer 50 uur niet te boven gaat. Zij zoeken een balans van zorg en arbeid die op een lager niveau ligt dan die van de overactieven. Opvallend is dat de combi's, in tegenstelling tot de werkers en de overactieven, gemiddeld zowel een lager opleidings- als beroepsniveau hebben dan hun vrouwelijke partners. Bovendien is zowel de omvang van hun werkweek als de hoogte van hun persoonlijk inkomen maar weinig hoger dan dat van hun vrouwelijke partner. Een deel van de verklaring voor deze combinatie van zorg en arbeid is een zo efficiënt mogelijke verdeling van tijd en geld. Maar ook voor deze groep geldt dat deze verklaring aangevuld moet worden met een andere. Opvallend bij deze vaders is namelijk dat, anders dan we in eerste instantie verwacht hadden, geen van hen een ondubbelzinnige keuze voor het zorgend vaderschap heeft gemaakt. Het evenwicht in de verdien-capaciteiten van henzelf en hun partners blijkt niet te hebben geleid tot een eenvoudige overgang naar het gedeeld kostwinnerschap

en de gedeelde zorg. Deze vaders blijken vooral emotioneel veel moeite te hebben met het verlies van de status van kostwinner. Slechts een enkeling zegt dat de combinatie voldoet aan hun behoefte om een deel van de werktijd te ruilen voor de zorg voor kinderen en huishouden. Enige typerende citaten in antwoord op de vraag wie de hoofdkostwinner is:

‘Met vijf dagen werken, ik.’ (interviewer: maar u werkt toch geen vijf dagen?)  
Dan denk ik J. (echtgenote).’

‘ik ben momenteel nog hoofdkostwinner. Zij verdient momenteel meer dan ik. Maar zij werkt via een uitzendbureau.’

‘In feite is zij dat. (Zij werkt 30 uur betaald, hij 19 uur onbetaald). Ik zou het zelf ook wel leuk vinden als ik het meeste zou verdienen. Maar wat mij betreft mag het evenveel zijn.’

Deze ‘combinatievaders’ hebben anders dan de werkers en de overactieven een stap terug moeten doen in de status die vaders via het kostwinnerschap kunnen verwerven. Zij zijn dan ook de eerste hier besproken groep vaders die de ambivalente gevoelens die het verlies aan ‘mannelijke status’ met zich meebrengt, kunnen verwoorden. In feite laten zij zien, door hun dubbelzinnige aanspraak op het kostwinnerschap dat ze verloren hebben, waar de werkers en de overactieven bang voor zijn. Het is dan ook niet vreemd dat de meeste combi’s hun situatie als tijdelijk zien. Zodra zich een ontsnappingsmogelijkheid voordoet zullen zij die benutten. Dat neemt niet weg dat enkelen de zorgtaken die zij (zij het tijdelijk) hebben, serieus nemen en zich ook bekwaam voelen om die naar behoren uit te voeren. Anderen besteden echter veel tijd aan het voorbereiden van de ‘vluchtroute’, het zich onttrekken aan de zorg:

‘Aan de andere kant merk ik ook dat ik door mijn werk, dat heel intensief is, dat ik niet altijd de puf heb om nog tijd in de zorg voor de kinderen te steken. Dus schuldgevoel speelt daar wel in mee.’

Soms kunnen deze vaders, die zich voor het merendeel gemanoeuvreerd voelen in een ‘zorgpositie’ zich nog wel verenigen met de zorg voor de kinderen. De zorg voor het huishouden, een tweede voortvloei- sel uit de combinatie van zorg en arbeid, proberen zij, evenals beide eerder besproken groepen vaders, zoveel mogelijk te vermijden.

‘Er is een aantal dingen die ik niet doe, niet omdat het niet mijn werk zou zijn. Maar omdat ik daar te laks voor ben, of de energie niet voor op kan brengen, of omdat mijn partner het al gedaan heeft voordat ik in de startblokken sta.’

en:

‘Ik heb minder last van rommel. Ik stof ook niet. Dat kan ik wel, maar ik heb er geen aanleg voor om veel te stofzuigen en de boel schoon te maken. Dat ziet mijn vrouw eerder.’

Bij deze vaders, die minder uren buitenshuis werken dan gebruikelijk is voor mannen en daarnaast een deel van de zorg op zich hebben genomen, komt de emotionele worsteling met het niet voldoen aan de verwachtingen van mannelijk gedrag nadrukkelijk aan het licht. Men heeft er moeite mee te bekennen dat men niet langer de kostwinner is, wil de zorgverantwoordelijk het liefst als een tijdelijke aangelegenheid beschouwen en vindt uitdrukkelijk dat een aantal zorgtaken niet tot de eigen verantwoordelijkheid behoren. De combinatie van zorg en arbeid is voor deze vaders niet het resultaat van een vrije keuze of een rationele afweging maar het gevolg van een ongelukkige samenloop van omstandigheden.

## **De minimalen**

Deze vaders hebben we minimale vaders genoemd omdat ze zowel weinig arbeid verrichten als weinig zorgdragen voor de kinderen. Deze vaders hebben het laagste opleidings- en beroepsniveau uit de onderzoeksgroep en het opleidings- en beroepsniveau van hun partners is hoger dan dat van henzelf. Gemiddeld werken deze partners ook meer uren buitenshuis en hebben een hoger inkomen dan de vaders. Bij nader inzien blijkt dit echter een vertekend beeld te zijn. Een aantal partners werkt namelijk helemaal niet buitenshuis terwijl een aantal anderen full-time buitenshuis werkt. De meeste ‘minimale’ vaders werken weinig uren buitenshuis op basis van rationele overwegingen. Bij hen speelt de relatie tussen hun verdien-capaciteiten en die van hun partners wel degelijk een rol. Een aantal partners kan een veel hoger inkomen verdienen dan de vaders zelf, bovendien zeggen deze vaders

dat hun vrouw zeer ambitieus is. Andere vaders zeggen zelf nauwelijks perspectieven te zien in een betaalde baan; de hoger opgeleiden onder hen geven de voorkeur aan een part-time baan maar kunnen die niet vinden. De lager opgeleiden zijn afgeknapt op hun werk of in de WAO terechtgekomen. Voor allen geldt dat ze weinig heil meer verwachten of te verwachten hebben van deelname aan de arbeid.

‘We hebben toen toch maar, zij het door de situatie gedwongen, die keuze gemaakt. Zij werkte toen parttime, (hij was werkloos) kreeg een betere baan maar fulltime. Toen hebben we de boel maar omgegooid.’

en:

‘Ik was de bouw hartstikke kotsbeu. Ik had er totaal geen zin meer in. Van daar dat ik nu thuis zit. Daar speelde mee dat mijn vrouw geen zin had om in haar eentje hier in de polder te zitten en ik vind het een aardig landschap moet ik zeggen. Het was vanzelfsprekend dat het gebeurde. Daar hebben we nog geen avond over gepraat.’

en:

‘Mijn vrouw werkt liever dan dat zij thuis zit. Daar komt nog bij dat zij veel meer vrije tijd heeft dan dat ik in de bouw zou krijgen.’

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat er aanzienlijke verschillen bestaan binnen deze groep minimale vaders. Het opmerkelijkste verschil is dat een aantal van hen, nu ze niet of nauwelijks buitenshuis werkt, de verantwoordelijkheid voor de zorg op zich heeft genomen, terwijl de anderen het ook op dit gebied laten afweten.

De vaders die wel zorgen zien dit overigens niet als een uitdrukkelijke keuze. Veeleer vinden ze dat ze hun steentje moeten bijdragen aan het gezinsleven, is het niet via het kostwinnerschap dan maar via de zorg. Opmerkelijk is dat ze zelf hun bijdrage aan die zorg ‘minimaliseren’, ze zeggen minder te doen dan uit hun feitelijke zorgtaken blijkt. Je zou kunnen zeggen dat hier sprake is van een soort ‘huisvrouwen-syndroom’ maar het is ook mogelijk dat deze vaders hun zorgtaken

trachten te ontkennen omdat het niet strookt met hun perceptie van de mannelijkheid.<sup>2</sup>

De vaders die zich aan de zorgtaken onttrekken, geven blijk van een geringe identificatie met de belangen van het gezin. Ze voelen zich nauwelijks verantwoordelijk voor hun gezin en vinden niet dat ze het niet-inbrengen van inkomen zouden moeten compenseren door zorgtaken op zich te nemen. Bij hen staat de eigen behoefte centraal. Het hebben van een reguliere baan of andere regelmatige verantwoordelijkheden strookt daar niet mee. Deze vaders hechten veel belang aan een traditionele taakverdeling tussen de seksen, althans voor wat betreft de zorg voor huishouden en kinderen. Dat is de taak van hun vrouw. Het bewaken van de mannelijkheid is voor deze vaders niet een kwestie van het trachten te handhaven van het kostwinnerschap maar vooral een kwestie van het vermijden van 'vrouwelijk' werk; het zorgen.

## **De zorgers**

De vaders die onder deze categorie bijeengebracht zijn werken niet of maar voor een klein deel van de week buitenshuis. Alle partners van deze vaders hebben daarentegen een betaalde baan, in omvang variërend van 20 tot 60 uur per week. Deze vaders hebben gemiddeld een lager opleidings- en beroepsniveau dan hun partner. Vanwege de combinatie van een omvangrijker baan en een hoger opleidingsniveau verdienen deze partners ook een aanzienlijk hoger inkomen dan de vaders. Een belangrijk verschil tussen deze 'zorgers' en de bovenbeschreven 'minimalen' is dat de zorgende vaders aanzienlijk meer tijd besteden aan de kinderen en het huishouden. Toch heeft geen van deze vaders op principiële gronden of vanuit eigen behoefte gekozen voor het zorgend vaderschap. Het is bij allen een samenloop van omstandigheden geweest die hen in de zorg thuis heeft doen belanden; weduwnaarschap, en langdurige werkloosheid of arbeidsongeschiktheid in

---

<sup>2</sup> Dit 'onderwaarden' van de eigen bijdrage aan de huishoudelijke zorg staat in tegenstelling tot het 'overwaarden' van die eigen bijdrage door mannen in het onderzoek van Komter (1985). Dit verschil kunnen we verklaren uit het feit dat het hier vaders betreft die de vrouwelijke positie innemen en daar moeite mee hebben. Door het onderwaarden van hun bijdrage aan het huishouden trachten ze waarschijnlijk hun 'vrouwelijke positie' te bagatelliseren.



combinatie met een partner die meer kan verdienen en ook de ambitie daartoe heeft. Deze vaders, en soms ook hun partners, blijken deze rolwisseling niet volledig geaccepteerd te hebben. Hoewel ze zeggen dat het verlies van het kostwinnerschap hun niet zwaar valt, willen ze allemaal weer een baan als de kinderen groter zijn. Een vader zegt het verlies van zijn kostwinnerschap nog steeds niet te kunnen accepteren:

‘Daar heb ik het zo verduveld moeilijk mee gehad. Gewoon het idee dat ik thuis zat, en dan kwam zij thuis met hele verhalen over het werk en dan dacht ik: "Zeg gewoon dat die soep lekker is". Dat soort stomme dingen. En ik denk dat ik er nu nog niet helemaal vrij van ben. Ik ben opgegroeid met het idee dat de man kostwinner is en om me heen zie ik ook niet anders.’

Maar ook de vrouwelijke partner vindt de rolwisseling kennelijk niet altijd aangenaam:

‘Mijn vrouw heeft wel zoiets van "allebei verantwoordelijk voor de inkomsten zijn". Maar het is toch eigenlijk wel rustig zo. Maar zij heeft het er in het begin toch wel moeilijk mee gehad. Dat zij gedwongen was om een baan te gaan zoeken (...) voor haar blijft toch wel gelden dat ze vindt dat wij allebei inkomsten moeten hebben.’

Ondanks het feit dat deze zorgende vaders niet uit eigen behoefte op op basis van principiële overwegingen voor de zorg thuis hebben gekozen, leggen ze wel veel betrokkenheid bij de zorg voor de kinderen aan de dag, ze voelen zich daarvoor verantwoordelijk en zeggen te ontdekken hoe leuk de zorg voor kinderen kan zijn:

‘Ik wil het vanaf het eerste moment meemaken. Vooral de eerste vier, vijf jaar.’

Een aantal van deze vaders noemt zichzelf uitdrukkelijk ‘huisman’, wat niet wil zeggen dat ze het huishoudelijk werk nu volledig tot hun taak rekenen. Anders dan de zorg voor de kinderen blijkt de verdeling van het huishoudelijk werk juist een voortdurende bron van strijd te zijn. Een aantal vaders vindt dat hun partner te weinig uitvoert op dit gebied, terwijl anderen juist de neiging hebben om veel aan hun partner over te laten. De strijd over de ‘vuilrempel’ duikt voortdurend op:

‘Omdat ik altijd thuis ben, zie ik het als er rommel ligt, zie ik ook altijd of het vies of vuil is. En ik denk dat mijn vrouw dat niet altijd ziet. Soms vind ik dat vervelend want dan ben ik ergens anders mee bezig.’

en:

‘Als ik heel eerlijk ben, merk ik dus wel dat ik er in de regel minder op let dan zij. Ik kan het makkelijker rommeliger hebben, om het zo te zeggen. Ik geloof dat ik het wel zou zien als ik er op zou letten, maar het interesseert me niet.’

De zorgende vaders zijn de vaders die in hun dagelijks doen en laten het meest extreem afwijken van de gangbare mannelijke activiteiten, ze werken nauwelijks buitenshuis en hebben de verantwoordelijkheid voor een groot deel van de zorg thuis. Deze afwijking van het mannelijk patroon is soms het gevolg van door hen als ongelukkig ervaren omstandigheden, soms het gevolg van een rationeel afwegingsproces. Het verschil tussen hun eigen perspectief in of op een betaalde baan is zoveel geringer dat dat van hun vrouw, dat een rolwisseling bijna onvermijdelijk was. De meeste zorgende vaders blijken zich nogal ambivalent te voelen in hun nieuwe rol; enerzijds is men uitgesproken enthousiast over de positieve ervaringen met de zorg voor de kinderen, anderzijds blijft het breken met het traditioneel mannelijke gedrag knagen. Het verlies van het kostwinnerschap valt niet licht en het uitvoeren van de huishoudelijke zorg blijft een voortdurend probleem.

## Conclusie

Het vaderschap is traag maar gestaag aan het veranderen en dat beperkt zich niet tot de beeldvorming over vaderschap in veel openbare discussies over het onderwerp, ook in het dagelijks leven worden die veranderingen langzamerhand zichtbaar. In eerste instantie zijn met betrekking tot dat proces drie ontwikkelingen zichtbaar. Allereerst gaan vaders in het algemeen meer zorgen en minder werken, er is dus sprake van een waarneembare verschuiving in het gedrag van vaders. Ten tweede zijn er grote verschillen tussen vaders onderling. De mate waarin en de wijze waarop vaders zorg en arbeid combineren laat een gevarieerd beeld zien. Ten derde blijkt dat arbeid en zorg niet zonder

meer complementair zijn. Er zijn enerzijds vaders die veel uren werken en daarnaast ook nog veel uren zorgen en anderzijds blijken vaders die weinig uren buitenshuis werken, dat niet als vanzelfsprekend te compenseren door veel te zorgen.

De veranderingen in het combineren van arbeid en zorg door vaders kunnen weliswaar gedeeltelijk begrepen worden uit rationele keuze-overwegingen, maar deze gaan bijna altijd vergezeld van overwegingen die gerelateerd zijn aan de betekenis die werken en zorgen hebben voor het mannelijke zelfbeeld. Rationele keuze-overwegingen werken bijvoorbeeld niet voor beide seksen in dezelfde mate; ze zijn veel krachtiger als de man de meerverdiener kan zijn. Als de man iets meer kan verdienen dan de vrouw of iets betere loopbaanperspectieven heeft dan zij, gaat hij werken. Pas als de vrouw veel meer kan verdienen dan de man werken deze overwegingen ook in omgekeerde richting. Om de arbeid van de vrouw voorrang te geven boven die van de man zijn blijkbaar zwaarder wegende argumenten nodig. Mannen besluiten slechts minder of niet buitenshuis te gaan werken als er sprake is van een sterke ambitie bij hun partner in combinatie met haar mogelijkheden om veel meer te verdienen dan hij of met gebrek aan perspectief in zijn werk danwel frustratie ten aanzien van zijn werk.

Efficiëntie-overwegingen spelen dus wel een rol bij verdeling van arbeid en zorg, maar daarnaast wordt deze verdeling ingegeven door identificatie van vaders met de traditionele mannelijke gender-identiteit. Vaders die veel buitenshuis werken en weinig zorgen doen dat niet alleen omdat zij nu eenmaal meer kunnen verdienen, maar ook omdat ze zich sterk identificeren met de mannelijke positie die verbonden wordt aan de arbeid buitenshuis en het kostwinnerschap. Sommige vaders die veel zorgen (ongeacht hun werkweek) doen dat omdat het zorgen voor hen onderdeel is geworden van een nieuwe mannelijke gender-identiteit (bijv. de overactieven, enkele zorgers en enkele combi's). Voor zorgende vaders die nog hechten aan de traditionele mannelijke gender-identiteit blijkt het verlies van de arbeid moeizaam, zij blijven zich identificeren met de mannelijke positie en behouden voor zichzelf het perspectief daarin terug te keren (bijv. sommige zorgers en combi's).

Met andere woorden: soms vallen motivaties die gebaseerd zijn op de gehechtheid aan de mannelijke gender-identiteit samen met motivaties die volgen uit een rationele keuze. In andere gevallen echter blijft de

frictie tussen beide bestaan. Vooral voor mannen die uitsluitend uit rationele overwegingen een deel van de zorg op zich genomen hebben levert de gehechtheid aan de traditionele mannelijke gender-identiteit problemen op.

Die mannelijke gender-identiteit is, zoals we ook zagen, geen eenduidig of massief concept maar bestaat tenminste uit twee aspecten: de identificatie met traditioneel mannelijke taken en eigenschappen enerzijds en afwijzing van traditioneel vrouwelijke taken en eigenschappen anderzijds. Dat komt op twee momenten in het onderzoek naar voren: 1) Arbeid en zorg blijken niet complementair te zijn. Mannen die veel uren werken en zich sterk met de arbeid, hun baan en het kostwinner-schap identificeren, blijken daarnaast een sterke betrokkenheid bij de zorg aan de dag te kunnen leggen. De overactieve vaders zijn een voorbeeld van mannen die traditioneel vrouwelijke taken gaan incorporeren, terwijl ze tegelijkertijd een mannelijk zelfbeeld handhaven. Bij een aantal minimalen zien we het omgekeerde; zij ervaren het niet-hebben van werk als een aantasting van hun mannelijke zelfbeeld en vermijden daarom traditioneel vrouwelijke taken. Het op zich nemen van de zorg zou een verdere aantasting van hun mannelijkheid inhouden. Misschien betekent dit dat behalve mannen die niet sterk hechten aan afgebakende patronen van mannelijkheid, vooral mannen die niet twifelen over hun mannelijkheid, in staat zijn zich op het vrouwelijke domein te begeven. 2) Er blijkt een hiërarchie in zorg te bestaan. De zorg voor de kinderen wordt door een aantal vaders met enthousiasme ter hand genomen, het zorgen voor kinderen blijkt leuk te kunnen zijn en daarin wil men dan ook investeren. Zorg voor de kinderen lijkt minder in tegenspraak te zijn met mannelijk gedrag, en dat is een recente ontwikkeling. Maar het schoonmaken van het huis en het doen van de was is nog voor bijna geen enkele vader te verenigen met wat 'des mans' is. Want hoe kunnen we anders begrijpen dat bijna alle vaders, inclusief een aantal zorgenden zich zo uitdrukkelijk proberen te onttrekken aan huishoudelijk werk? Het is geen 'leuk' werk, dat vinden veel vrouwen ongetwijfeld ook, maar zij doen het desalniettemin wel. Dat vaders proberen de huishoudelijke zorg te vermijden kan ook nauwelijks verklaard worden uit de aard of het belang van het werk zelf; de vaders zelf zullen de eersten zijn om te erkennen dat het werk gedaan moet worden en dat bovendien iedereen dit type werk kan leren. Het ligt meer voor de hand het ontwijken van dit type zorg te

verklaren uit de uitdrukkelijke associatie ervan met vrouwenwerk. Terwijl de zorg voor de kinderen langzamerhand door een aantal vaders geïncorporeerd is als aspect van hedendaags vaderschap, geldt dat nog nauwelijks voor de zorg voor het gemeenschappelijke huishouden.

## Literatuur

- Avort, A. van der, *De gulzige vrij-blijvendheid van expliciete relaties*. Tilburg: Tilburg University Press, 1987.
- Backett, K., *Mothers and Fathers, a Study of the Development and Negotiation of Parental Behaviour*. London: The MacMillan Press, 1982.
- Backett, K., The negotiation of fatherhood. In: C. Lewis & M. O'Brien, *Reassessing Fatherhood*. London: SAGE Publications, 1987.
- Bopp, J., Die Mamis und die Mapis: Zur Abschaffung der Vaterrolle, *Kursbuch* 76 (1984).
- Brannen J. & P. Moss, *Managing Mothers. Dual Earner Households after Maternity Leave*. London: Unwin Hyman, 1991.
- Brinkgreve, C., *De belasting van de bevrijding*. Nijmegen: SUN, 1988.
- Doorne-Huiskens, A. van, *Betaalde en onbetaalde arbeid: over oude spanningen en nieuwe uitdagingen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, 1992.
- Groen, J., *Geslachtsverschil*. Meppel: Boom, 1983.
- Hochschild, A., *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home*. New York: Viking Penguin, 1989.
- Hooghiemstra, B.T.J. & M. Niphuis-Nell, Arbeid, inkomen en faciliteiten om werken en de zorg voor kinderen te combineren, *Sociale Atlas van de vrouw*, deel 2, Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag, 1992.
- Horkheimer, M., *Autorität und Familie*. Frankfurt: Fischer Verlag, 1968.
- Jackson, B., *Fatherhood*. London: George Allen & Unwin, 1983.
- Knijn, T., The dependent authority. In: T. Knijn & A.C. Mulder (eds.), *Unraveling Fatherhood*. Dordrecht: Foris Publications, 1987.
- Knijn, T., Hij wil wel maar hij kan niet. Over zorgend vaderschap en de mannelijke gender-identiteit, *Psychologie en Maatschappij* 14 (1990) 51.
- Knijn, T., De rijkdom van emoties. Een portret van Arlie Russell Hochschild, *Psychologie en Maatschappij* 15 (1991a) 55.
- Knijn, T., Arbeidsparticipatie zonder zorg? In: M. Scheys (red.), *Rapporten en perspectieven omtrent vrouwenstudies* 3, VUB Press, Brussel, 1991b.
- Komter, A.E., *De macht van de vanzelfsprekendheid in relaties tussen vrouwen en mannen*. Den Haag: VUGA, 1985.
- Lasch, C., *Haven in a Heartless World*. London: Martin Robertson, 1979.
- Lewis, C., *Becoming a Father*. England: Open University Press, 1986.
- Lippe, T. van der, *Arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen*. Amsterdam: Thesis Publishers, 1992.

- Pleck, J.H., *The Myth of Masculinity*. Cambridge: MIT Press, 1981.
- Pleck, J.H., *Working Wives, Working Husbands*. Beverly Hills: SAGE Publications, 1985.
- Popenoe, D., *Disturbing the Nest*. New York: Aldine de Gruyter, 1988.
- Russell, G., *The Changing Role of Fathers*. St. Lucia: University of Queensland Press, 1983.
- Sen, A.K., Rational fools: a critique of the behavioral foundations of economic theory. In: J. Mansbridge (ed.), *Beyond Self-Interest*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
- Wheelock, J., *Husbands at Home. The Domestic Economy in a Post-Industrial Society*. London/New York: Routledge, 1990.
- Wegelin, M., Pappie loop toch niet zo snel! De jacht naar de identiteit van donorkinderen, *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* 14 (1993) 54, nr. 2.

## Bijlage

In het kader van het onderzoek zijn tachtig vaders van jonge kinderen (< 12 jaar) geïnterviewd. Onderwerpen die in de interviews aan de orde kwamen zijn onder andere: de mogelijkheden op de arbeidsmarkt van beide partners, de mogelijkheden om de omvang van de werkweek te veranderen bij beide partners, de huidige taakverdeling met betrekking tot huishouden en kindverzorging en de motivaties daarvoor, de beleving van de taakverdeling, van de zorg, de arbeid en het huishouden, ambivalenties en onzekerheden bij elk van deze activiteiten, de overgang naar het vaderschap en de beleving daarvan, de vergelijking met de eigen vader, de relatie met de kinderen, het zelfbeeld van de vader, zijn attitudes ten aanzien van arbeid en zorg en eventuele spanningen in de relatie die verband houden met de taakverdeling.

De vaders zijn gericht geworven voor het onderzoek. Dat wil zeggen dat vooraf is bepaald dat de onderzoeksgroep een evenredige spreiding naar opleidingsniveau zou kennen en dat er een evenredige vertegenwoordiging zou zijn van vaders die vooral buitenshuis werken, vaders die vooral zorg dragen en vaders die zorg en arbeid combineren. De werving van de vaders gebeurde langs verschillende wegen. Aan de hand van bovengenoemde criteria werden respondenten via, maar wel buiten de kring van familieleden en kennissen geworven. Daarnaast zijn oproepen geplaatst bij kinderdagverblijven, basisscholen, activiteitencentra en winkelbedrijven. Wekelijks werd bijgehouden of de beoogde groepen vaders ook bereikt werden en wilden deelnemen aan het onderzoek en werd extra moeite gedaan die groepen te recruterende die moeilijk te vinden waren. Het voordeel daarvan is dat van de samenwonende vaders zo veel mogelijk typen in het onderzoek vertegenwoordigd zijn en dus de verschillende gedragspatronen en betekenisgevingen geanalyseerd kunnen worden.

De omvang van de betaalde arbeid van de vaders en hun partners is bepaald op basis van hun gemiddelde werkweek. De omvang van de zorgbijdrage van de vaders is vastgesteld op basis van de gemiddelde tijd die vaders per week besteden aan lichamelijke verzorging van de kinderen (eten geven, wassen, verschonen, naar de w.c. helpen) en aan de sociale zorg voor de kinderen (spelletjes,



sporten, voorlezen, zingen etc.) Voor de eerste selectie van de vaders in de onderzoeksgroep was gebruik gemaakt van de door henzelf geschatte 'zorgtijd', deze is bij de vaststelling van de zorgomvang als correctiefactor gebruikt.

Anders dan we bij de selectie van de vaders veronderstelden, blijken zorg en arbeid echter geen complementaire categorieën te zijn. Een nadere analyse van de omvang van de werkweek van de vader en zijn bijdrage aan de zorg voor de kinderen laat dat zien. Als vaders weinig uren buitenshuis werken betekent dat niet automatisch dat zij veel uren aan de zorg voor de kinderen besteden. Het omgekeerde is ook het geval, meerdere vaders met een omvangrijke werkweek slagen erin toch een aanzienlijke bijdrage aan de zorg te leveren. Omdat in dit onderzoek de aard van de verhouding tussen zorg en arbeid bij mannen centraal staat, hebben we besloten deze realiteit recht te doen en niet drie (namelijk 1: vooral zorgend, 2: vooral werkend en 3: zorg en arbeid combinerend), maar vijf categorieën vaders te onderscheiden:

**Werkers;** vaders die vooral buitenshuis werken ( > 34 uur per week) en nauwelijks een bijdrage aan de zorg voor de kinderen leveren (< 20 uur per week).

**Zorgers;** vaders die veel zorg aan de kinderen besteden ( > 20 uur per week) en niet of nauwelijks buitenshuis werken ( < 16 uur per week).

**Overactieven;** vaders die veel zorg aan de kinderen besteden ( 21 - 30 uur per week) en bovendien veel uren buitenshuis werken ( > 34 uur per week).

**Minimalen;** vaders die een geringe bijdrage leveren aan de zorg voor hun kinderen ( < 20 uur per week) en bovendien weinig uren buitenshuis werken ( < 16 uur per week).

**Combi's;** vaders die een gelijkmatige verdeling kennen tussen zorg ( 11 - 30 uur per week) en arbeid ( 17 - 34 uur per week) zonder bovenmatig belast te zijn.

**Overigen;** vaders die niet in een van deze typen in te delen zijn.

Tabel 1 Opleiding vader en partner, spreiding en gemiddeld opleidingsniveau

|              | Opleidingsniveau vader |        |      | gemiddeld<br>opl.niv.vader * | gemiddeld<br>opl.niv. partner* |
|--------------|------------------------|--------|------|------------------------------|--------------------------------|
|              | hoog                   | midden | laag |                              |                                |
| werkers      | 9                      | 11     | 11   | 4.10                         | 4.06                           |
| zorgers      | 3                      | 6      | 2    | 4.64                         | 5.50                           |
| overactieven | 6                      | 0      | 1    | 5.86                         | 5.43                           |
| minimalen    | 3                      | 2      | 4    | 4.00                         | 4.78                           |
| combi's      | 5                      | 3      | 4    | 4.54                         | 5.54                           |
| overigen     | 4                      | 3      | 3    |                              |                                |
| N            | 25                     | 25     | 30   |                              |                                |

\* toelichting opleidingsniveau:

1 = lagere school/vglo                      5 = havo/vwo

2 = lbo (lts, lhno)                          6 = hbo

3 = (m)ulo/mavo                          7 = wo

4 = mbo

Tabel 2 Beroep vader en partner, spreiding en gemiddelden

|              | Beroepsniveau vader |        |      | gemiddeld<br>ber.niv.vader * | gemiddeld<br>ber.niv. partner* |
|--------------|---------------------|--------|------|------------------------------|--------------------------------|
|              | hoog                | midden | laag |                              |                                |
| werkers      | 14                  | 8      | 9    | 3.77                         | 3.13                           |
| zorgers      | 4                   | 2      | 5    | 3.64                         | 3.82                           |
| overactieven | 5                   | 2      | 0    | 5.00                         | 4.14                           |
| minimalen    | 2                   | 1      | 6    | 3.00                         | 3.89                           |
| combi's      | 5                   | 5      | 2    | 3.92                         | 4.77                           |
| overigen     | 4                   | 3      | 3    |                              |                                |
| N            | 34                  | 21     | 24   |                              |                                |

\* Beroepsniveau = ingedeeld op basis van herziene versie (1990) van de beroepklapper van het IT, waarbij 3 = laag en 6 = hoog